



# ERM Kwaliteitsstandaard

***Toetsingskader voor kwaliteitsregelingen en certificaten voor het onderhouden, restaureren en verduurzamen van monumenten***

Versie 2.0 vastgesteld d.d. 1 december 2020  
door het bestuur van de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg  
na advies van het Centraal College van Deskundigen Restauratiekwaliteit

## VOORWOORD

De ERM Kwaliteitsstandaard beschrijft de werkwijze van de stichting ERM bij het opstellen en beheren van kwaliteitsrichtlijnen voor gebouwde en groene monumenten, de eisen aan de inhoud van die kwaliteitsrichtlijnen en aan de op basis daarvan afgegeven certificaten. Tevens beschrijft de ERM Kwaliteitsstandaard de werking van het ERM-netwerk van bedrijven, opdrachtgevers en overheden dat de kwaliteitsrichtlijnen genereert en actueel houdt, van initiatief tot en met toezicht en klachten.

Voor de werkwijze bij het registreren van restauratoren van roerend erfgoed en historische binnenruimten wordt verwezen naar RestauratorenRegister.nl.

## Inhoud

VOORWOORD .....	2
Waarom restauratiekwaliteit.....	5
1 Inleiding.....	10
2 Doel en betekenis van certificaten.....	12
3 Betrokken partijen.....	13
3.1 Stichting ERM, CCvD en begeleidingscommissies .....	14
3.2 Private opdrachtgevers / eigenaren van monumenten .....	15
3.3 Branche organisaties van uitvoerende bedrijven / opdrachtnemers.....	16
3.4 Overheden .....	16
3.5 Certificerende-instellingen (CI-en) .....	16
4 Procedure voor opstellen en wijzigen van kwaliteitsrichtlijnen .....	17
4.1 Initiatief.....	18
4.2 Samenstellen begeleidingscommissie.....	18
4.3 Melden van het initiatief voor een kwaliteitsrichtlijn bij ERM .....	18
4.4 Opstellen van de concept-ontwerp kwaliteitsrichtlijn .....	18
4.5 Vaststellen van de ontwerp-kwaliteitsrichtlijn.....	18
4.6 Ter visie leggen van het ontwerp .....	18
4.7 Verwerken van het commentaar / aanpassen kwaliteitsrichtlijn .....	19
4.8 Vaststellen van de definitieve kwaliteitsrichtlijn .....	19
4.9 Publiceren van de definitieve kwaliteitsrichtlijn .....	19
4.10 Evalueren en actualiseren van kwaliteitsrichtlijnen.....	20
5 Eisen aan kwaliteitsrichtlijnen .....	21
5.1 Inleiding.....	21
5.2 Algemene eisen aan een kwaliteitsrichtlijn .....	21
5.2.1 Indeling in erkenningsregeling / BRL en uitvoeringsrichtlijn .....	21
5.2.2 Eén regeling .....	21
5.2.3 Unieke naam / nummer.....	21
5.2.4 Relatie met de regelgeving .....	21
5.2.5 Wijzigingen en Wijzigingsbladen.....	21
5.2.6 Wijziging van certificaten volgend op een wijziging van de regeling .....	21
5.2.7 Terminologie .....	22
5.2.8 Gebruik van Nederlandse of Europese normen en richtlijnen, verwijzingen .....	22
5.3 Eisen aan de inhoud van een kwaliteitsrichtlijn .....	22
5.3.1 Onderwerp .....	22
5.3.2 Mededinging.....	22
5.3.3 Eisen aan de CI.....	22
5.3.4 Kwaliteitstoetsing door de CI .....	23
5.3.5 Kwaliteitssysteem.....	23
5.3.6 Milieu en duurzaamheid .....	23
5.3.7 Inpasbaarheid installaties .....	23
5.3.8 Kennis en kunde .....	23
5.3.9 Proceskwaliteit .....	24
5.3.10 Ketenskwaliteit .....	24
5.3.11 Checklist met controle-aspecten.....	24
5.3.12 Sancties jegens de certificaathouder .....	24
5.3.13 Rapportage door de CI aan het CCvD.....	25
5.3.14 Logo-gebruik .....	25
5.3.15 Eisen aan het certificaat.....	25
5.3.16 Verwijzingen naar andere documenten .....	25
5.3.17 Uitzonderingen voor persoonscertificatie.....	25
5.4 De lay-out van een kwaliteitsrichtlijn .....	25
5.5 Publicatie van kwaliteitsrichtlijnen.....	26
6 Eisen aan certificaten .....	27
6.1 Inleiding.....	27
6.2 Algemene eisen aan een certificaat.....	27
6.2.1 Relatie met kwaliteitsrichtlijn .....	27
6.2.2 Een certificaat is uniek .....	27
6.2.3 Uitgifte certificaten alleen op basis van een vastgestelde regeling .....	27

6.2.4	Expiratiedatum .....	27
6.2.5	Certificaathouder met meerdere locaties / vestigingen.....	27
6.2.6	Uitzonderingen voor persoonscertificatie.....	27
6.3	Eisen aan de inhoud en lay out van een certificaat .....	28
6.3.1	Duidelijke weergave van onderwerp op het certificaat .....	28
6.3.2	Logo .....	28
6.3.3	Vermelden datum van vaststelling .....	28
6.3.4	Tekst op het certificaat .....	28
6.4	Publicatie van certificaten .....	28
6.5	Beheer van certificaten .....	28
6.5.1	Onderzoek bij wisselen van CI.....	28
7	Kwaliteitsborging ERM.....	30
8	Toezicht .....	31
8.1	Inleiding .....	31
8.2	Toezicht op de Stichting ERM als schemabeheerder .....	31
8.3	Toezicht op de certificerende instelling.....	31
9	Klachten .....	32
	BIJLAGE 1 – Keurmerk Restauratiekwaliteit .....	33
	BIJLAGE 2 – Model Jaarverslag CI aan het CCvD Restauratiekwaliteit .....	33
	BIJLAGE 3 – Overzicht eisen aan een BRL .....	35

## Waarom restauratiekwaliteit

### Restaureren

Restaureren behelst het respectvol onderhouden, herstellen, (her)bestemmen en verduurzamen (energieprestatie) van gebouwd en groen cultuurogoed waar wij als gemeenschap zoveel waarde aan hechten dat wij die gebouwen, objecten of terreinen op rijks- provinciale en gemeentelijke monumentenlijsten hebben geplaatst. De overheid verstrekt subsidies voor de instandhouding van een beschermd monument als de daarbij nodige voorbereidende en uitvoerende werkzaamheden met gepaste deskundigheid en sober en doelmatig worden uitgevoerd.

Uitvoerende partijen in de restauratie hebben als gezamenlijk kenmerk dat zij, naast algemeen noodzakelijke kennis en kunde voor het werken in hun branche, beschikken over de specifieke expertise die nodig is om de opgave voor de instandhouding van het historische gebouwenbestand waar het om gaat met geëigende methoden, materialen en technieken te maken. De liefde en het enthousiasme voor monumenten en historische gebouwen en hun bijzondere en vaak eigenaardige onderdelen en afwerkingen bindt de branches in de monumentenrestauratie. Dat de monumenteninstandhouding daarbij specifieke expertise vraagt is de reden waarom zij tot een vorm van kwaliteitsborging via certificering en erkenning zijn overgegaan.

### Samenspel van actoren

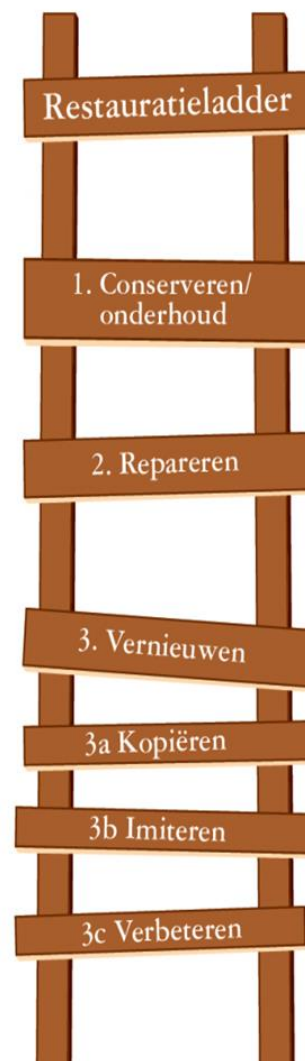
Binnen de sector Monumentenzorg wordt daarom ingezet op een systeem van zelfregulerende kwaliteitsborging waarbij marktpartijen kunnen aantonen welke kwaliteit ze leveren, opdrachtgevers in staat worden gesteld een goede aanvraag te doen en waarbij vergunningverlening en toezicht door gemeenten en omgevingsdiensten op adequaat niveau zijn.

*Schema: samenspel van opdrachtgevers, opdrachtnemers en overheden in de rol van bevoegd gezag*

## Restauratiekwaliteit

Hoofddoel is het waarborgen en waar nodig verbeteren van de restauratiekwaliteit. Dit wordt bereikt door het maken van duidelijke werkafspraken en normen, de inzet van deskundig en gekwalificeerd personeel en het streven naar ketenkwaliteit. Deze punten worden hieronder toegelicht:

- het maken van **duidelijke werkafspraken en normen** voor opdrachtnemers, opdrachtgevers en de overheid in de rol van bevoegd gezag. De werkafspraken gaan over het uitvoeren van werkzaamheden (proces), over het te realiseren resultaat (product), over de aansturing van de organisatie (managementsysteem) en over het documenteren van de ingreep en de verantwoording van de gemaakte keuzes (restauratie-ethiek, zoals verwoord in de Restauratieladder). Maar ook over goed opdrachtgeverschap (bijvoorbeeld door een complete en eenduidige aanvraag of bestek) en over adequate vergunningverlening en toezicht door het bevoegd gezag. Zodat je weet wat je van elkaar kunt (en mag) verwachten.
- de inzet van **deskundig, gekwalificeerd personeel**. Het leveren van kwaliteit in de monumenteninstandhouding vraagt om specialisme. Het zijn van specialist stelt een bijzondere eis aan de eigen kennis en kunde. Mensen zijn gekwalificeerd indien de werkzaamheden die ze uitvoeren voldoen aan de kwaliteitseisen die daarvoor in de restauratiesector zijn opgesteld. Het veronderstelt afspraken over opleiding van het personeel binnen de organisatie en waar mogelijk over het opleiden van leerlingen (bijvoorbeeld leerling-opleidingsplaatsen). Maar minstens even belangrijk is de notie te weten waar zijn eigen kennis stopt en aanvullende of andere deskundigheid moet worden ingeschakeld. In het belang van het - vaak complexe en om multi-disciplinaire expertise vragende - object/monument zal de 'kenniswerker' uit de ene branche tijdig inzien dat hij een collega uit een andere nodig heeft. Hij kent dus de grenzen van het eigen weten en kunnen en kan de kwaliteit van anderen voor het invullen van aanvullend benodigde kwaliteit beoordelen.
- Het streven naar **ketenkwaliteit**, gericht op het bevorderen van de kwaliteit van het totale werk en op efficiency in de samenwerking (procesoptimalisatie). Restaureren gebeurt door een samenspel van verschillende partijen in een gecompliceerd proces: van initiatief en voorbereiding, naar budgettering en vergunningverlening, realisatie en toezicht. Een sluitend kwaliteitsstelsel veronderstelt afstemming van begrippen, criteria en werkafspraken. Verantwoord restaureren betekent: het opereren in een kwaliteitsketen. Van opdrachtgever via architect, aannemer en onderaannemer tot en met specialist is het kennen en benutten van de expertise van de voorafgaande en volgende 'schakel' in de keten van het restauratieproces nodig om een restauratiewerk met integrale kwaliteit op te leveren. Het gaat dan o.m. om de analyse, zoals die op bouwtechnisch en bouwhistorisch gebied, het voorlopig restauratie-ontwerp, het definitief ontwerp inclusief budgettering plan, selectie van de juiste restauratiepartners (hoofdaannemer onderaannemers, specialisten, adviseurs). Behoorlijke opdrachtverlening op basis van een goedgekeurd en vergund plan met bestek (en tekeningen,



werkomschrijvingen etc.), correcte planning; deskundige en waakzame begeleiding tijdens de bouw, met adequaat bouwoverleg, ruimte voor eventueel aanvullend bouwtechnisch of bouwhistorisch onderzoek en uitvoering volgens geaccepteerde kwaliteitsnormen zijn daarbij de processtappen die zorgen voor goed verband tussen de verschillende te zetten kwaliteitsstappen. Het keten-besef leidt ook tot vruchtbare kruisbestuiving tussen de verschillende betrokken kennis- en expertisevelden. Ook kweekt het besef van en respect voor het vak en werk van de ketengenoten. Saldo is dat elke schakel sterker wordt. Door de verschillende uitvoeringsbranches tot een vorm van erkenning en kwaliteitsborging te brengen wordt deze kwaliteitsketen vormgegeven. De respectievelijke erkenningen vragen daarbij om zodanige afstemming, dat elke partij in staat wordt gesteld aan de eigen kwaliteitsnorm te voldoen op een wijze die de normering van de andere spelers eveneens realiseerbaar maakt. De architect wordt in dat verband beoordeeld op de vraag of hij de hoofdaannemer op kwaliteit heeft geselecteerd, aanstuurt en beoordeelt, de hoofdaannemer op dezelfde wijze in de richting van de architect en van de onderaannemers.

### **Achtergronden**

Al vanaf midden jaren '90 zijn door uitvoerende partijen in de Nederlandse monumentenzorg initiatieven genomen om de kwaliteit van het restauratiewerk hoog te houden en dat niveau ook te waarborgen. Ook diverse provincies en gemeenten/omgevingsdiensten hebben initiatieven ondernomen om de kwaliteit bij restauraties te borgen.

In de 'Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg' (MoMo)<sup>1</sup> heeft ook de minister van OCW het belang van kwaliteitsnormen voor de restauratie van gebouwde monumenten benadrukt en diverse initiatieven aangekondigd. Het MoMo-beleid gaat uit van drie grote veranderingen:

- Cultuurhistorische belangen meewegen in de ruimtelijke ordening;
- Krachtiger en eenvoudiger regels;
- Herbestemmen van monumenten die hun functie verliezen.

Met zelfregulering kan met name aan de wens tot krachtiger en eenvoudiger regels invulling worden gegeven.

Gestreefd wordt naar een robuust stelsel van kwaliteitsafspraken in de restauratiesector. Het realiseren van de gewenste structuur kan uiteraard alleen samen met de betrokken partijen: brancheorganisaties van uitvoerende bedrijven, gemeenten/omgevingsdiensten, ministeries, particuliere opdrachtgevers, het ministerie van OCW, andere overheden en instellingen, alsmede certificerende instellingen.

### **Ambities en uitgangspunten**

#### **1. Restaureren vraagt zorgvuldigheid en specialistische kennis**

Bij de instandhouding van monumenten moet zorgvuldig met historische waarden worden omgesprongen. In de meeste gevallen is daarvoor specialistische kennis met betrekking tot waardestelling en vakmanschap onontbeerlijk.

#### **2. Restauratiekwaliteit betekent ook aandacht voor duurzaamheid (sustainability)**

Restauraties houden rekening met de moderne ambities en eisen op het gebied van energiegebruik & gebruikscomfort, verbruik van materialen & water, inpasbaarheid van technische installaties. Ook monumenten gaan met hun tijd mee en daarin kan duurzaamheid een goede voortbestaansfactor zijn. Een goede duurzaamheidsaanpak van monumenten zal daarbij steeds uitgaan van cultuurwaardenbehoud.

---

<sup>1</sup> Kamerstuk TK 32156 nr. 1 d.d. 9 oktober 2009

### **3. Restauratiekwaliteit is gebaseerd op samenwerking tussen alle partijen in de restauratieketen: opdrachtgevers / eigenaren, opdrachtnemers / branches, overheid**

De beoogde restauratiekwaliteit wordt niet bereikt als bijvoorbeeld aannemers zich daar wel voor inspannen, maar opdrachtgevers / eigenaren niet naar specifieke restauratiekwaliteit vragen of als het bevoegd gezag niet wil verwijzen naar daarop betrekking hebbende kwaliteitsrichtlijnen.

Het is voor het gezamenlijke draagvlak en een afgewogen inhoud voor de optimale restauratiekwaliteit van het monument noodzakelijk om niet alleen de opdrachtnemers, maar ook de opdrachtgevers (publiek en privaat) en de overheid (gemeenten/omgevingsdiensten en anderen) bij het maken van kwaliteitsafspraken te betrekken.

### **4. Opdrachtnemers moeten zich inspannen om kwaliteit te laten zien**

Het is van belang voor de overheid, opdrachtgever én opdrachtnemer dat restauratiebedrijven (van architectenbureaus tot onderaannemers) duidelijk laten zien over welke kennis zij beschikken, op welk deelgebied zij werken en hoe zij de inzet van de juiste kennis borgen. Een kwaliteitsrichtlijn gecombineerd met certificering is daartoe een uitstekend en helder middel.

Een opdrachtgever kan hiermee bewust kiezen voor een partij die zich systematisch inspant om goed werk te leveren.

### **5. Kwaliteitsrichtlijnen bevatten een mix van zelfregulering en overheidsbeleid**

Een kwaliteitsrichtlijn behandelt niet alleen vakinhoudelijke criteria, werkwijzen en definities, maar ook opdrachtgeverswensen en wettelijke eisen / overheidsbeleid. Deze 3 aspecten komen in de richtlijn in onderling verband aan de orde.

Kwaliteitsrichtlijnen kunnen een bijdrage leveren aan de continuïteit van ambachtelijke kennis; zij kunnen daarom ook verplichtingen ten aanzien van het opleiden van medewerkers in het bedrijf bevatten. Het naleven van de richtlijn betekent overigens niet dat de toets van de overheid (vergunningverlening / toezicht & handhaving) vervalt.

### **6. Ook de overheid levert kwaliteit**

De overheden (gemeenten/omgevingsdiensten, waterschappen, provincies, ministeries) zijn een belangrijke schakel in de restauratieketen. Zij zijn dat enerzijds als eigenaar en opdrachtgever anderzijds als facilitator en toetser in het restauratieproces. Om aan de veelzijdige eisen van monumentenzorg invulling te kunnen geven zijn ondersteunende richtlijnen voor vergunningverlening en voor toezicht gewenst. Hiermee wordt ook vanuit de overheden bijgedragen aan een verbeterde kwaliteit voor werkzaamheden aan monumenten.

### **7. Kwaliteit en aanbesteden**

Wie kwaliteit wil, moet daar bij een aanvraag /expertiseverzoek/ aanbesteding om vragen. Belangrijk bij het besteden van monumentenwerk is het bepalen van een goede balans tussen vrijheid voor de opdrachtgever om de opdrachtnemer te selecteren die hij wil en verplichtingen op het terrein van overheidsbeleid. Het is daarom geen verplichting om bij opdrachtverlening een erkende opdrachtnemer in te schakelen. Het is wel het goed recht van opdrachtgevers én van subsidiegevers om bij restauraties de inschakeling van erkende opdrachtnemers te bedingen.

### **8. Rol van de ERM**

De Stichting ERM is dé koepelorganisatie van bedrijfsleven en overheid voor restauratiekwaliteit. De Stichting ERM is onafhankelijk.

De Stichting ERM beheert en stimuleert gebruik van kwaliteitsnormen en richtlijnen. Daartoe zal de ERM een overzicht publiceren van regelingen, erkende organisaties, best practices (geslaagde voorbeelden) en technische eisen. De Stichting ERM wil hiermee de inzet van vakkennis en het gebruik van restauratie specifieke technieken en materialen bevorderen. Ook wil de Stichting ERM een bijdrage leveren aan verantwoorde duurzaamheid (sustainability) in de monumentenzorg.

De Stichting ERM is tevens platform voor discussie over restaureren en best practices. Doel is het (door-) geven van inspiratie en kennis.



## 9. Overall

We gaan voor inspiratie door best practices en heldere werkafspraken, gebaseerd op vakmanschap en ambachtelijkheid.

Het is ons gezamenlijk belang (opdrachtgevers/eigenaren, overheden, opdrachtnemers / branches) om een werkend systeem voor praktische monumentenzorg te ontwikkelen en te onderhouden, maximaal open voor organisaties en personen die het leveren en betrekken van aantoonbare restauratiekwaliteit hoog in het vaandel voeren.

## 1 Inleiding

In dit document zijn de voorwaarden en de bijbehorende procedure vastgelegd waaraan door de stichting ERM beheerde beoordelingsrichtlijnen (BRL-en) en uitvoeringsrichtlijnen (URL-en) en op basis daarvan afgegeven certificaten moeten voldoen.

Dit document geldt (daar waar mogelijk) tevens voor richtlijnen en leidraden die de Stichting ERM beheert of gaat beheren. De eisen in de ERM Kwaliteitsstandaard zijn mede gebaseerd op de NTA 8813 'Eisen aan ontwikkeling en beheer van schema's voor conformiteitsbeoordeling door onafhankelijke schemabeheerders'.

Met 'schema' wordt in deze Kwaliteitsstandaard bedoeld: de combinatie van een beoordelingsrichtlijn met tenminste één uitvoeringsrichtlijn, alsmede de BRL 3500 De Erkende Molenmaker.

### **Kwaliteitsrichtlijnen en certificaten**

Daar waar in deze Kwaliteitsstandaard gesproken wordt over kwaliteitsrichtlijnen, worden BRL-en en URL-en bedoeld.

Kwaliteitsrichtlijnen zijn de grondslag voor certificaten. In de kwaliteitsrichtlijnen worden de eisen vastgelegd ten behoeve van inhoudelijke juiste, op de restauratiesector afgestemde certificaten voor personen, producten, materialen, processen, diensten en managementsystemen.

Het certificatiesysteem is een open en transparant systeem, waartoe eenieder die de betreffende expertise beheerst kan toetreden. Daar waar mogelijk worden innovaties en duurzaamheidsaspecten binnen de certificatieregelingen gestimuleerd.

### **Keurmerk Restauratiekwaliteit**

Certificatie-instellingen en rechtspersonen die gebruik willen maken van het collectieve merk van de Stichting ERM (het keurmerk Restauratiekwaliteit) sluiten daartoe een licentieovereenkomst met de Stichting ERM. In deze licentieovereenkomst is opgenomen op welke regelingen de overeenkomst betrekking heeft.

Zij zijn hiermee gehouden te voldoen aan de eisen en procedures in dit document (zie ook bijlage 1).

Louter het handelen conform de eisen uit een kwaliteitsrichtlijn betekent niet dat men gerechtigd is aan te geven dat wordt voldaan aan de eisen uit die regeling. Zolang men het betreffende certificaat niet heeft en er geen onafhankelijke en op zich daarvoor gecertificeerde beoordelende instantie beoordeelt of aan de certificaateisen wordt voldaan, is men niet erkend.



*Het keurmerk Restauratiekwaliteit is een collectief merk van de Stichting ERM*

### **Centraal College van Deskundigen Restauratiekwaliteit**

Door het CCvD Restauratiekwaliteit wordt erop toegezien dat de juiste procedure wordt gevolgd om te komen tot een kwaliteitsrichtlijn en tevens dat de inhoud ervan leidt tot betrouwbare certificaten.

Wanneer er binnen het overleg van de CCvD een onderwerp aan de orde komt of zich een situatie voordoet waarin het huidige document niet voorziet, dan zal het bestuur van de Stichting ERM, op advies van het CCvD Restauratiekwaliteit, daarover een besluit nemen.

Wijzigingen in de Kwaliteitsstandaard mogen alleen worden aangebracht door de Stichting ERM.

#### *Leeswijzer*

De hoofdstukken 2 en 3 in dit document geven algemene informatie samenhangend met certificatie en bieden een inzicht in de partijen die hierbij betrokken zijn. De eisen en procedures voor kwaliteitsrichtlijnen en certificaten zijn opgenomen in de daarop volgende hoofdstukken.

## 2 Doel en betekenis van certificaten

Met de certificaten die zijn afgegeven op basis van door het CCvD Restauratiekwaliteit beheerde kwaliteitsrichtlijnen beschikt de restauratiesector in Nederland over betrouwbare en geëigende restauratie specifieke kwaliteitswaarborgen voor personen, producten, materialen, processen, diensten en managementsystemen.

Afspraken over certificaten hebben met name betrekking op de volgende items:

- wat is het doel van certificaten?
- wat is de betekenis van certificaten?
- aan welke voorwaarden moeten certificaten voldoen?

Doel van de certificaten

Het doel van de certificaten is om gebruikers de zekerheid te verschaffen dat de erkende / gecertificeerde personen, producten, materialen, processen, diensten en managementsystemen zijn beoordeeld op conformiteit met de:

- van toepassing zijnde restauratie-specifieke eisen;
- gedragscode (indien van toepassing);
- van toepassing zijnde Nederlandse wet- en regelgeving, inclusief mededinging en eisen vanuit Europese Richtlijnen

### Betekenis van de certificaten

Die zekerheid betekent dat:

- leveranciers met hun producten, materialen, processen en diensten voldoen aan de eisen en wensen van de overheden (publiekrechtelijke partijen) respectievelijk de marktpartijen (privaatrechtelijke partijen);
- personen, producten, materialen, processen, diensten en managementsystemen voldoen aan de voorwaarden voor een genormeerd kwalitatief hoogwaardig eindproduct;
- op personen, producten, materialen, processen, diensten en managementsystemen regelmatige controle wordt uitgeoefend door een onafhankelijk derde partij.

### Voorwaarden aan certificaten

Certificaten moeten maximaal bruikbaar zijn voor de toepassers (ontwerpers, adviseurs, aannemers, opdrachtgevers, overheid, etc.). Voorwaarden hiervoor zijn:

- duidelijke en transparante informatie over perso(n)en(en), product(en), proces(sen), dienst(en) en/of managementsyste(e)m(en);
- betrouwbaarheid van de certificering;
- afgestemd op de informatiebehoefte;
- snelle toegankelijkheid;
- uniformiteit en onderlinge consistentie;
- het voldoen van bouwproducten, restauratietechnieken en restauratie-werkprocessen aan de van toepassing zijnde regelgeving en richtlijnen op het gebied van de Nederlandse monumenteninstandhouding;

### 3 Betrokken partijen

De in dit hoofdstuk genoemde partijen spelen bij het tot stand komen van kwaliteitsrichtlijnen en certificaten een hoofdrol. Dit zijn:

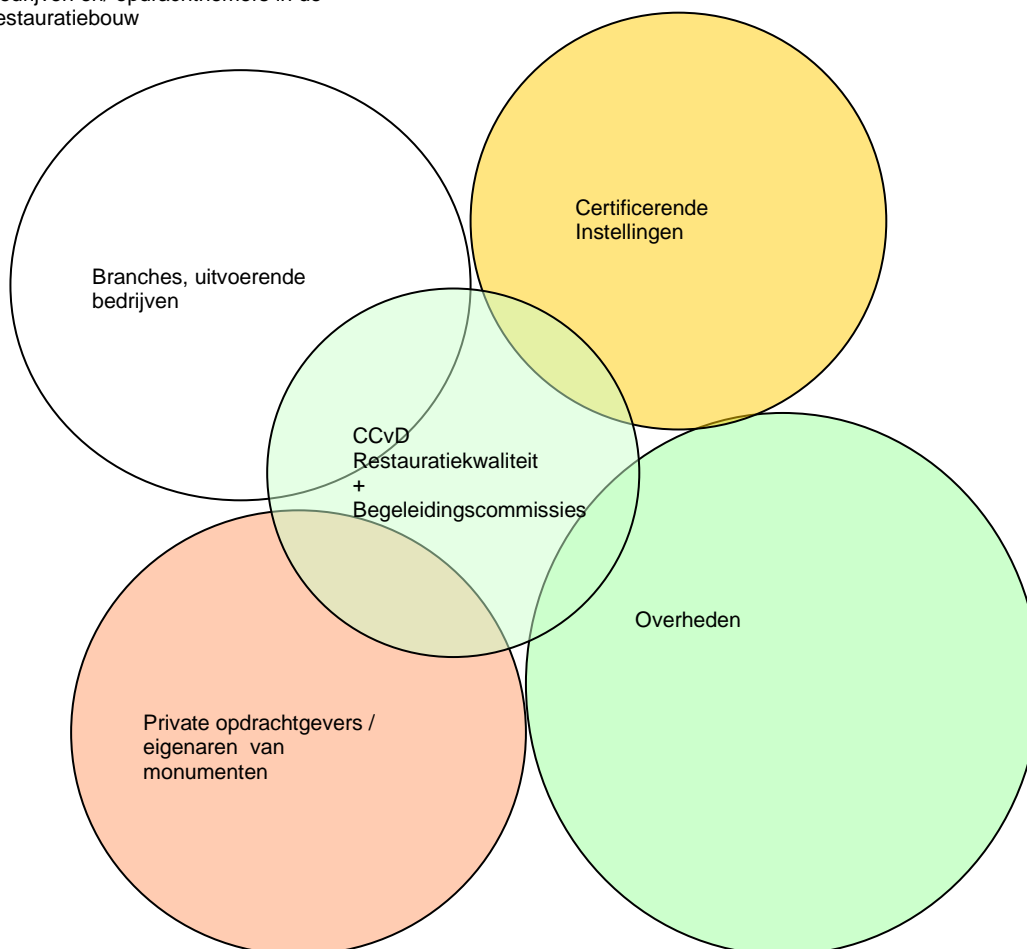
- Private opdrachtgevers / eigenaren van monumenten;
- Brancheorganisaties van uitvoerende bedrijven (opdrachtnemers);
- Overheden (bevoegd gezag, publieke opdrachtgever, subsidiegever);
- De Certificerende-instellingen (CI-en);

Zij werken samen in het samenwerkingsverband van de Stichting ERM bestaande uit:

- de rechtspersoon (het bestuur);
- het Centraal College van Deskundigen (CCvD) Restauratiekwaliteit;
- begeleidingscommissies voor het opstellen of wijzigen van regelingen;

Hierna is kort aangegeven welke rol private opdrachtgevers / eigenaren, opdrachtnemers, overheden en certificerende-instellingen hebben bij het tot stand komen (of wijzigen) van kwaliteitsrichtlijnen en certificaten.

Brancheorganisaties, uitvoerende  
bedrijven en/ opdrachtnemers in de  
restauratiebouw



### 3.1 Stichting ERM, CCvD en begeleidingscommissies

#### Stichting

De Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (Stichting ERM) heeft tot taak een adequaat functionerend stelsel voor kwaliteitsafspraken in de restauratie tot stand te brengen en het functioneren te borgen.

De Stichting ERM heeft een faciliterende rol in de ontwikkeling van een netwerk waarin alle partijen die een rol spelen in de 'restauratieketen' (publieke en private opdrachtgevers, leveranciers van diensten / producten en bevoegd gezag) elkaar ontmoeten. In dat netwerk streven de deelnemers naar heldere en toetsbare werkafspraken en op monumenten toegespitste oplossingen voor werk in uitvoering.

De Stichting ERM heeft als netwerk 2 kerntaken:

- het helpen ontwikkelen, het vaststellen en beheren van kwaliteitsrichtlijnen en uitvoeringsnormen;
- bevorderen van het gebruik van de kwaliteitsrichtlijnen en uitvoeringsnormen.

De Stichting ERM zal daarbij de uitvoerende taken op zich nemen.

De Stichting ERM is bij voorkeur eigenaar van de documenten, maar heeft in ieder geval het volledige beheerrecht.

De Stichting ERM is onder meer verantwoordelijk voor:

- het bewaken van de integriteit van het certificatie stelsel;
- het ondersteunen en faciliteren van begeleidingscommissies voor het ontwikkelen of actueel houden van kwaliteitsrichtlijnen;
- het verstrekken van schriftelijke informatie over de CCvD Restauratiekwaliteit-besluiten aan alle instellingen waarmee een overeenkomst is gesloten alsmede aan andere belanghebbende partijen;
- het publiceren van de nummers en titels van kwaliteitsrichtlijnen en certificaten op haar website;
- het bewaken van de inhoudelijke (restauratie specifieke) kwaliteit van de kwaliteitsrichtlijnen en certificaten;
- samenstellen van de vertegenwoordiging van belanghebbenden in het CCvD en (tijdelijke) begeleidingscommissies t.b.v. het opstellen/aanpassen van een kwaliteitsrichtlijn;
- het bekrachtigen van besluiten van het CCvD Restauratiekwaliteit.

De Stichting ERM beschikt voor het uitoefenen van haar taak over enkele commissies namelijk:

- het CCvD Restauratiekwaliteit (permanent);
- Begeleidingscommissies (tijdelijk, voor de duur van een project).

De uitvoerende taken van de Stichting ERM worden verzorgd door het ERM-bureau. Het ERM-bureau is verantwoordelijk voor:

- het coördineren en uitvoeren van de projecten die leiden tot (wijzigingen in) kwaliteitsnormen
- het verzorgen van de communicatie naar belanghebbenden over (wijzigingen in) documenten en andere zaken
- organisatie van vergaderingen van de diverse gremia binnen de stichting ERM

Het college functioneert voor de hele restauratiesector als besluitvormend orgaan over door de Stichting ERM beheerde kwaliteitsrichtlijnen. De Stichting ERM treedt op als rechtspersoon voor dit college. De taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van het CCvD liggen vast in het Reglement van het CCvD Restauratiekwaliteit. In het college heeft geen van de deelnemende partijen (leverancier, afnemer, derden) een beslissende stem.

Er blijft ruimte voor partijen om eigen kwaliteitsinitiatieven te nemen, mits de inspanningen er steeds mede op gericht zijn om bestaande en nieuwe kwaliteitsrichtlijnen onder het beheer van dit college te brengen.

Het CCvD Restauratiekwaliteit bewaakt de harmonisatie van de kwaliteitsrichtlijnen in de restauratiesector aan de hand van de in dit document vastgelegde procedures en eisen. Dit leidt onder meer tot de volgende taken:

- het adviseren over kwaliteitsrichtlijnen (zowel vakinhoudelijk als procedureel) en het bewaken van de onderlinge consistentie van samenhangende kwaliteitsrichtlijnen in de keten;
- het vaststellen van kwaliteitsrichtlijnen en het vaststellen en bewaken van de procedurele afspraken bij het tot stand komen van kwaliteitsrichtlijnen;
- het toezicht houden op de gelijkwaardige en correcte beoordeling door de CI-en en het vervullen van een bemiddelende rol bij het oplossen van harmonisatiegeschillen tussen partijen die opereren binnen het certificatie stelsel;
- het toezien op het verwerken van gewijzigde wet- en regelgeving in kwaliteitsrichtlijnen;
- het toezien op de betrouwbaarheid van kwaliteitsrichtlijnen;
- het toezien op de eenduidigheid van teksten door o.a. het voorkomen van interpretatieverschillen;
- de helderheid en herkenbaarheid van de titel van een kwaliteitsrichtlijn te beoordelen in relatie tot de scope van die kwaliteitsrichtlijn.

#### Begeleidingscommissie(s)

Onder het CCvD kunnen één of meerdere begeleidingscommissies worden samengesteld voor de opstelling of aanpassing van nieuwe of bestaande kwaliteitsrichtlijnen die onder het beheer van het CCvD vallen. Dit geldt tevens voor kwaliteitsrichtlijnen die door externe partijen (branche organisaties, CI-en, e.d.) zijn ontwikkeld.

Deze begeleidingscommissies hebben een naar behoefte wisselende samenstelling. Dat betekent dat diverse partijen (naast de betreffende beroepsgroep en certificerende instellingen in ieder geval ook opdrachtgevers en waar relevant bevoegd gezag) gevraagd worden zitting te nemen in de begeleidingscommissie. Deskundigheid (kennis van het onderwerp van de regeling) en brede inbreng (variëteit van optieken) staan voorop bij de samenstelling van de begeleidingscommissie.

Het voorzitterschap ligt bij een onafhankelijke persoon of de Stichting ERM.

De taak van de begeleidingscommissie is het bespreken van concept- teksten en het leveren van input (informatie, tekstvoorstellen en aanpassuggesties) voor de gewenste inhoud. Het resultaat van de werkzaamheden van de begeleidingscommissie is een concept-ontwerp tekst. De status is een advies aan het CCvD.

### **3.2 Private opdrachtgevers / eigenaren van monumenten**

Private opdrachtgevers (zoals Professionele Organisatie Monumentenzorg, woningbouwverenigingen, projectontwikkelaars, kerkfederaties) zijn opdrachtgever van

restauratiewerken en zijn in de positie om – naast de gemeenten/omgevingsdiensten in de rol van bevoegd gezag – eigen kwaliteitseisen aan de uitvoering te stellen. Het stellen van kwaliteitseisen door particuliere opdrachtgevers kan worden gefaciliteerd met diverse instrumenten (bijvoorbeeld factsheets m.b.t. kwaliteitsnormen, checklists en andere gerichte voorlichting). De organisaties die frequent opdracht geven voor restauratiewerken hebben zich verenigd in organisaties zoals de Federatie Instandhouding Monumenten (FIM) en Federatie Particuliere Monumenteneigenaren (FPM).

De private opdrachtgevers zijn als ‘afnemer’ van de diensten van de uitvoerende partijen stemhebbend vertegenwoordigd in het college.

### **3.3 Branche organisaties van uitvoerende bedrijven / opdrachtnemers**

De branches van uitvoerende bedrijven (architecten, aannemers, specialisten, producenten van materialen, etc.) brengen praktijkkennis in. Zij dragen aan waar er behoefte is aan (wijziging van) kwaliteitsrichtlijnen. Zij zijn belangenbehartiger voor de uitvoerenden.

De brancheorganisaties zullen kwaliteitsrichtlijnen op het gebied van restauratie die zijn ondergebracht bij de Stichting ERM, niet zelf beheren, maar het beheer overlaten aan de Stichting ERM, i.c. het CCvD.

De branches zijn als ‘leverancier’ stemhebbend deelnemer in het CCvD. Het betreft alle branches die een richtlijn hebben ingebracht in de Stichting ERM.

### **3.4 Overheden**

Met overheden worden hier zowel gemeentelijke-, provinciale-, rijksoverheden als waterschappen bedoeld.

Steun en actieve deelname van de overheden is van groot belang. Zij treden veelal op als bevoegd gezag, beleidsmaker en ontwikkelaar van wet- en regelgeving, opdrachtgever/eigenaar van restauratiewerken of als subsidiegever.

De gemeenten/omgevingsdiensten hebben meerdere rollen: welstand, vergunningverlening, vaststellen bestemmingsplanvoorschriften, toezicht en handhaving. De gemeenten/omgevingsdiensten zijn ook vaak de partij die als eerste contact heeft met de eigenaar / opdrachtgever. Verder zijn gemeenten vaak zelf eigenaar/opdrachtgever.

Overheden kunnen in verschillende rollen in het CCvD deelnemen als zowel stemhebbende als niet stemhebbende partij.

De rol van het Ministerie van OCW is het formuleren en weergeven van het rijksmonumentenbeleid. De Stichting ERM is mede uitvoerder van het rijksbeleid. OCW is gezien de subsidierelatie ten opzichte van de Stichting ERM toezichthouder. OCW (RCE) woont de vergaderingen van het ERM-bestuur bij en heeft dan de positie van waarnemer / adviseur in het ERM-bestuur.

### **3.5 Certificerende-instellingen (CI-en)**

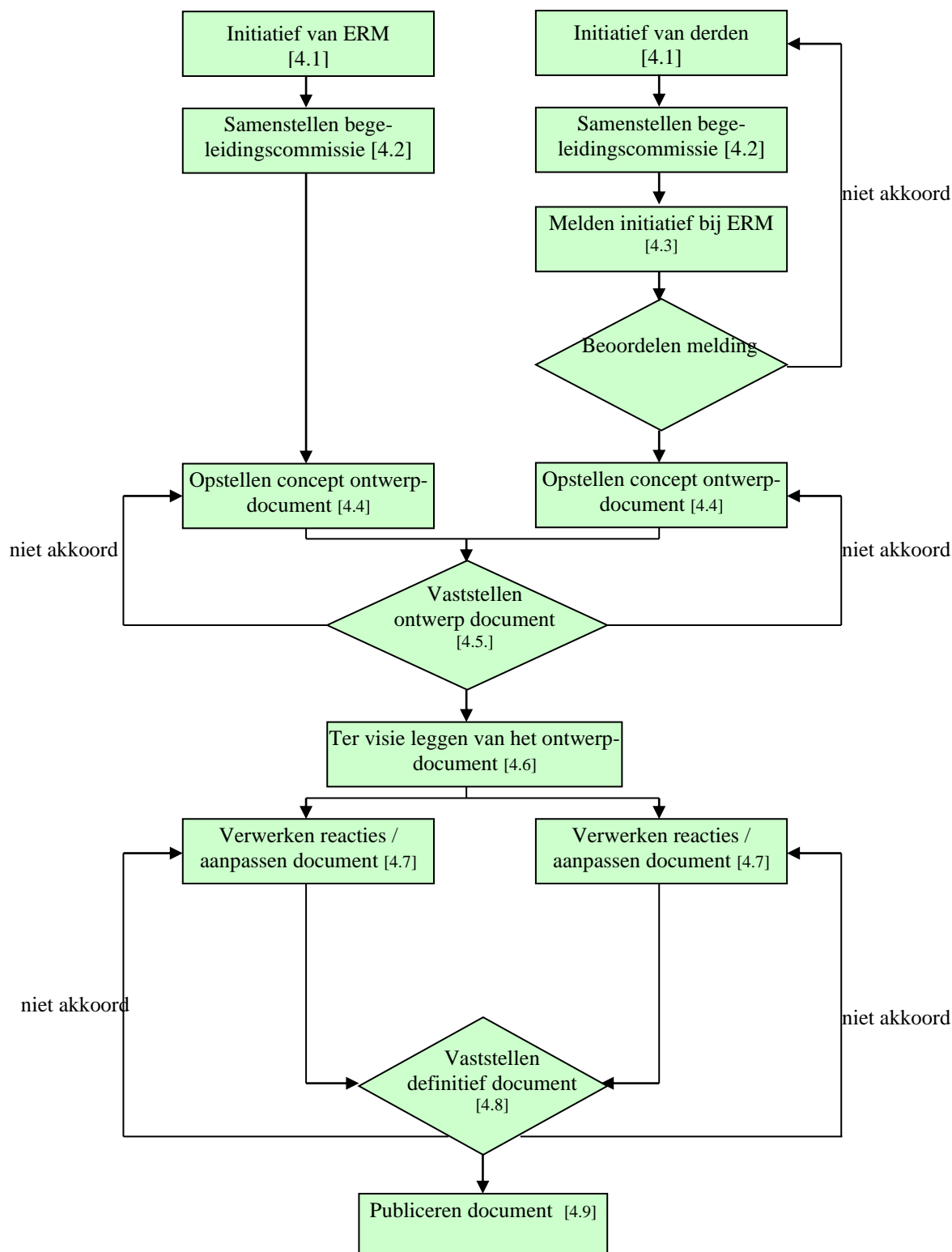
De certificerende instellingen certificeren organisaties op verzoek op basis van een kwaliteitsrichtlijn. Zij dienen een licentieovereenkomst met de Stichting ERM te hebben afgesloten. Zij zijn toepasser van de richtlijn namens het CCvD en rapporteren daarover jaarlijks aan het college (geanonimiseerd). De CI-en zijn verantwoordelijk voor het op de juiste wijze tot stand komen en afgeven van correcte certificaten.

De certificerende instellingen zijn als ‘derde’ deelnemer in het CCvD.



#### 4 Procedure voor opstellen en wijzigen van kwaliteitsrichtlijnen

De procedure voor het juiste procesverloop t.b.v. het opstellen (of wijzigen) van een kwaliteitsrichtlijn staat schematisch weergegeven in navolgend stroomschema. In de paragrafen 4.1 tot en met 4.9 zijn de onderdelen van de procedure uitgewerkt.



#### **4.1 Initiatief**

De Stichting ERM of een derde partij neemt het initiatief tot het opstellen (wijzigen) van een kwaliteitsrichtlijn. In een startdocument (projectplan) worden doel, procedure voor besluitvorming en samenstelling van de begeleidingcommissie beschreven. In de eindsituatie heeft de ERM het beheer over het document.

#### **4.2 Samenstellen begeleidingscommissie**

De Stichting ERM of een externe partij stelt een begeleidingscommissie samen voor de opstelling of wijziging van een kwaliteitsrichtlijn. De begeleidingscommissie dient voldoende evenwichtig te zijn samengesteld uit belanghebbende partijen. Dat betekent dat de betreffende beroepsgroep, certificerende instellingen, opdrachtgevers en waar relevant bevoegd gezag gevraagd worden zitting te nemen in de begeleidingscommissie. Deskundigheid (kennis van het onderwerp van de regeling) en brede inbreng (variëteit van optieken) staan voorop bij de samenstelling van de begeleidingscommissie.

#### **4.3 Melden van het initiatief voor een kwaliteitsrichtlijn bij ERM**

Een CI of brancheorganisatie meldt het initiatief voor een nieuwe kwaliteitsrichtlijn en/of aanpassing/wijziging van een bestaande kwaliteitsrichtlijn aan bij de Stichting ERM.

De Stichting ERM beoordeelt de melding op de volgende aspecten:

- past de voorgenomen kwaliteitsrichtlijn in de structuur van ERM-documenten (is er al een vergelijkbaar document of een vergelijkbaar initiatief?)
- zijn doel, procedure en besluitvorming helder beschreven;
- is de samenstelling van de begeleidingscommissie voldoende evenwichtig.

De Stichting ERM geeft de eventuele opmerkingen binnen 3 maanden door aan de initiatiefnemer. Zo nodig volgt overleg.

#### **4.4 Opstellen van de concept-ontwerp kwaliteitsrichtlijn**

De begeleidingscommissie stelt de conceptontwerp-kwaliteitsrichtlijn op. De begeleidingscommissie let er op dat aan de eisen van de Kwaliteitsstandaard wordt voldaan. De begeleidingscommissie stuurt het concept ontwerp van de kwaliteitsrichtlijn naar het CCvD Restauratiekwaliteit voor beoordeling op conformiteit aan de Kwaliteitsstandaard en inhoudelijke juistheid.

#### **4.5 Vaststellen van de ontwerp-kwaliteitsrichtlijn**

Het CCvD toetst het concept aan eisen van de Kwaliteitsstandaard en op inhoudelijke juistheid. De opmerkingen van het CCvD worden direct in het document verwerkt, tenzij het inhoudelijke wijzigingen zou betekenen. In dat geval wordt het document terug gelegd bij de begeleidingscommissie waarna het opnieuw aan het CCvD kan worden voorgelegd. Bij goedkeuring stelt het CCvD het document vast als ontwerpdocument.

#### **4.6 Ter visie leggen van het ontwerp**

Na instemming van het CCvD wordt de ontwerp-kwaliteitsrichtlijn door de Stichting ERM gedurende minimaal 4 weken ter visie gelegd.

Belanghebbenden worden schriftelijk geïnformeerd. De Stichting ERM de verzendlijst vast t.b.v. de ter visielegging. Vooral belanghebbende partijen moeten op deze verzendlijst staan.

Tijdens deze fase wordt (indien van toepassing) advies gevraagd ten aanzien van de juridische aspecten (wetgevingstoets) en de relatie met het Restauratiebestek.

De Stichting ERM publiceert de ontwerp-kwaliteitsrichtlijn gedurende de periode van ter visielegging op haar website.

#### **4.7 Verwerken van het commentaar / aanpassen kwaliteitsrichtlijn**

De Stichting ERM stuurt het ingekomen commentaar door naar de begeleidingscommissie. De begeleidingscommissie verwerkt het binnen gekomen commentaar in de tekst en maakt een overzicht van de wijze waarop het commentaar wordt verwerkt.

Het overzicht van de commentaarverwerking uit de kritiekronde moet zo zijn dat het CCvD een duidelijk inzicht krijgt in de geleverde kritiek evenals de wijze waarop deze kritiek is verwerkt in de kwaliteitsrichtlijn c.q. is afgehandeld.

De begeleidingscommissie stuurt de gereedgekomen kwaliteitsrichtlijn naar het CCvD voor beoordeling op conformiteit aan dit Toetsingskader en inhoudelijke juistheid.

Hiervoor dienen de volgende documenten beschikbaar te zijn:

- de kwaliteitsrichtlijn;
- een overzicht van de commentaarverwerking uit de kritiekronde van de kwaliteitsrichtlijn;
- de samenstelling van de begeleidingscommissie die de ontwerp-kwaliteitsrichtlijn heeft opgesteld;
- melding van de besluitvorming in de begeleidingscommissie indien deze niet unaniem is geweest.

#### **4.8 Vaststellen van de definitieve kwaliteitsrichtlijn**

Het CCvD beoordeelt of de kwaliteitsrichtlijn voldoet aan de gestelde eisen en of de binnengekomen kritiek op een zorgvuldige wijze is verwerkt. Indien geen positief of negatief oordeel kan worden gegeven, zal een nieuwe termijn worden vastgelegd, welke gebruikt kan worden voor onderling overleg. Bij een negatief oordeel zal de begeleidingscommissie de bijgestelde kwaliteitsrichtlijn opnieuw moeten behandelen alvorens de kwaliteitsrichtlijn weer kan worden voorgelegd aan het CCvD ter definitieve vaststelling.

Na definitieve vaststelling legt het CCvD de kwaliteitsrichtlijn voor aan het bestuur van de Stichting ERM ter vaststelling. Het bestuur doet een marginale toets op procedure en draagvlak voor de kwaliteitsrichtlijn.

#### **4.9 Publiceren van de definitieve kwaliteitsrichtlijn**

Commentaargevers worden door de Stichting ERM namens het CCvD op de hoogte gebracht van de verwerking van het commentaar in de kwaliteitsrichtlijn. Indien het commentaar niet of gedeeltelijk wordt overgenomen, wordt dit onderbouwd.

Indien zich situaties voordoen dat (rechts-)personen zich niet kunnen verenigen met de uitspraken van het CCvD Restauratiekwaliteit dan kunnen zij bezwaar indienen bij de Stichting ERM conform het Reglement van het CCvD Restauratiekwaliteit (zie [www.stichtingERM.nl](http://www.stichtingERM.nl)).

De Stichting ERM houdt op haar website een actueel en doorlopend overzicht van kwaliteitsrichtlijnen bij. Iedere vastgestelde versie van een kwaliteitsrichtlijn publiceert de Stichting ERM op haar website. Tevens informeert de Stichting ERM de direct betrokkenen (Certificatie-instellingen, certificaathouders, e.d.) indien een nieuwe versie is vastgesteld.

#### **4.10 Evalueren en actualiseren van kwaliteitsrichtlijnen**

Het CCvD beoordeelt regelmatig (minstens een keer per vier jaar) of een kwaliteitsrichtlijn nog actueel is en aan de behoeften van uitvoerenden, opdrachtgevers en overheden voldoet. Bezien worden in ieder geval:

- De vraag of de richtlijn inhoudelijk nog steeds geschikt en doeltreffend is. Opmerkingen, signalen of klachten vanuit uitvoerenden, opdrachtgevers en overheden kunnen hierbij input vormen.
- De juiste weergave van regelgeving en normen;
- Het voldoen aan de eisen van de ERM Kwaliteitsstandaard

Als dat aanleiding geeft tot wijzigingen dan wordt het in dit hoofdstuk 4 beschreven proces opnieuw doorlopen.

## 5 Eisen aan kwaliteitsrichtlijnen

### 5.1 Inleiding

Aan kwaliteitsrichtlijnen worden eisen gesteld die tot doel hebben om de duidelijkheid en betrouwbaarheid van certificaten te zekeren en het vertrouwen in en de integriteit van de werkwijze en organisatie rondom certificeren te waarborgen. Die eisen zijn verwoord in dit hoofdstuk.

### 5.2 Algemene eisen aan een kwaliteitsrichtlijn

#### 5.2.1 Indeling in erkenningsregeling / BRL en uitvoeringsrichtlijn

Het is mogelijk, afhankelijk van het onderwerp, een kwaliteitsrichtlijn in delen op te stellen: een hoofddeel met 'algemene bepalingen' en één of meer uitvoeringsrichtlijnen (URL-en).

Voor uitvoeringsrichtlijnen (URL-en) geldt dat deze complementair zijn aan een erkenningsregeling/ beoordelingsrichtlijn (BRL). Dat betekent dat alle eisen zoals in dit document zijn opgenomen in een erkenningsregeling / BRL dienen te staan en dat de bijbehorende URL alleen de aanvullende uitvoeringseisen bevat.

#### 5.2.2 Eén regeling

Van een kwaliteitsrichtlijn bestaat slechts één uitgave voor een te erkennen / certificeren onderwerp. Dubbelingen op hetzelfde onderwerp worden vermeden.

#### 5.2.3 Unieke naam / nummer

Een kwaliteitsrichtlijn heeft maar één nummer of unieke naam. Het nummer ervan bestaat uit een reeks cijfers. Een op een 'specifiek' onderwerp gerichte URL heeft het BRL-nummer met eraan toegevoegd een deelnummer. Kwaliteitsrichtlijnen zijn te identificeren door hun nummer en de datum van uitgifte.

#### 5.2.4 Relatie met de regelgeving

De kwaliteitsrichtlijn kan zowel wettelijke eisen (publiekrechtelijke eisen) als privaatrechtelijke eisen bevatten. Wijzigingen van Nederlandse of Europese wet- en regelgeving voor zover van toepassing voor het onderwerp van de kwaliteitsrichtlijn (alsmede daarbij aangewezen normen) moeten binnen twaalf maanden na het in werking treden van die wijziging in de kwaliteitsrichtlijn zijn verwerkt. Wordt hieraan niet voldaan dan wordt een termijn vastgesteld waarbinnen de verwerking moet hebben plaatsgevonden.

#### 5.2.5 Wijzigingen en Wijzigingsbladen

De Stichting ERM houdt de kwaliteitsrichtlijnen actueel. Wijzigingen worden verwerkt in een nieuwe versie van de kwaliteitsrichtlijn.

Voor beperkte wijzigingen hoeft niet de hele kwaliteitsrichtlijn te worden herzien en kan worden volstaan met het uitgeven van een wijzigingsblad bij de kwaliteitsrichtlijn.

Per kwaliteitsrichtlijn mag slechts 1 wijzigingsblad zijn uitgegeven. Een nieuw wijzigingsblad bevat tevens alle voorgaande wijzigingen (voor zover deze nog van kracht zijn).

#### 5.2.6 Wijziging van certificaten volgend op een wijziging van de regeling

Bij wijzigingen van de richtlijn zijn certificaten tot maximaal 1 jaar na het van kracht worden van de wijziging geldig. De datum van aflopen van de overgangstermijn wordt vermeld op de ERM-website

### 5.2.7 Terminologie

De gebruikte terminologie dient eenduidig te zijn.

Omwille van de harmonisatie van de terminologie dient gebruik gemaakt te worden van het "Begrippenkader Restauratiekwaliteit". Dit document wordt beheerd door het CCvD Restauratiekwaliteit. Dit document is beschikbaar via [www.stichtingerm.nl](http://www.stichtingerm.nl)

### 5.2.8 Gebruik van Nederlandse of Europese normen en richtlijnen, verwijzingen

Het is gewenst om zoveel mogelijk gebruik te maken van relevante bestaande normen en richtlijnen. De voor de Nederlandse monumenteninstandhouding vastgestelde en/of geambieerde doelstelling van cultuurwaardenbehoud en de materieel-technische specificaties daarbij prevaleren echter boven de algemene normering of bijvoorbeeld nieuwbouw-eisen, uitgezonderd die waarbij veiligheid in het geding is. De eisen in de kwaliteitsrichtlijn mogen uitstijgen boven die in bestaande normen en richtlijnen, zij mogen een lager niveau vereisen als dat omwille van het monumentenbelang vereist is.

## 5.3 Eisen aan de inhoud van een kwaliteitsrichtlijn

### 5.3.1 Onderwerp

De inhoud van een kwaliteitsrichtlijn hangt samen met de soort en het onderwerp van erkenning / certificatie. Er moet duidelijk zijn aangegeven wat het onderwerp van erkenning /certificatie is en welk soort certificaat wordt verleend, inclusief de accreditatierichtlijn die wordt gevolgd (zie 5.3.3).

Er moet zijn vastgelegd welke eisen aan het onderwerp van erkenning /certificatie worden gesteld. Alle eisen moeten worden vastgelegd in de hoofdtekst van de kwaliteitsrichtlijn.

### 5.3.2 Mededinging

De eisen in de kwaliteitsrichtlijn mogen niet strijdig zijn met het mededingingsrecht dan wel onterecht marktafschermend zijn.

Een kwaliteitsrichtlijn mag niet d.m.v. het noemen van bedrijfsnamen, handelsnamen, producten of andere kenmerken in welke andere vorm dan ook aan een of meerdere producenten en/of uitvoerende bedrijven worden voorbehouden.

In een kwaliteitsrichtlijn kan de eis opgenomen worden dat een uitvoerder van diensten gecertificeerd moet zijn, als het monumentenbelang dit vereist. In een kwaliteitsrichtlijn kan niet de eis worden opgenomen dat een producent van een bouwproduct gebruik moet maken van gecertificeerde grondstoffen, producten of diensten / processen. Wel mogen de eisen die ten grondslag liggen aan certificatie daarvan worden voorgeschreven.

### 5.3.3 Eisen aan de CI

Er moet zijn aangegeven welke eisen worden gesteld aan de CI, waaronder ten minste:

De CI is geaccrediteerd in het vakgebied bouw conform de relevante accreditatienorm, namelijk NEN-EN-ISO/IEC 17021 (certificatie managementsystemen) dan wel NEN-EN-ISO/IEC 17024 (certificatie van personen) dan wel NEN-EN-ISO/IEC 17065 (certificatie van processen en producten).

De CI heeft aantoonbaar vakkennis met betrekking tot het onderwerp van de kwaliteitsrichtlijn. Er moet worden aangegeven welke eisen worden gesteld aan de auditors/inspecteurs van CI-en. Daaronder vallen in ieder geval de onderwerpen ervaring en opleiding.

#### 5.3.4 Kwaliteitstoetsing door de CI

Er moet zijn vastgelegd wat de kwaliteitstoetsing door de CI inhoudt. Hieronder vallen onder meer het weergeven van de controleaspecten, bezoekfrequentie, het soort bezoek, metingen, registratie, rapportage.

#### 5.3.5 Kwaliteitssysteem

Er moet worden weergegeven welke eisen worden gehanteerd voor de opzet en de inhoud van het kwaliteitssysteem van een certificaathouder. Per kwaliteitsrichtlijn kunnen er specifieke eisen worden vastgesteld.

Onderstaand is aangegeven welke onderdelen van belang kunnen zijn voor het kwaliteitssysteem van de certificaathouder:

- Organogram;
- Vastlegging van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden (TVB-matrix)
- Beschrijving van het primair proces;
- Beschrijving van het secundair proces;
- Beschrijving van het bedrijfsbeleid;
- Beschrijving van de bedrijfsvoering;
- Directie beoordeling / management review;
- Beschrijving het resultaat van het eindproduct
- Werkinstructies / toepassingsvoorschriften

De certificaathouder dient ten minste procedures te hebben vastgelegd in zijn kwaliteitssysteem m.b.t.:

- Interne audits (waaronder ook projectcontroles);
- Vakbekwaamheid/scholing;
- Onderhoud van het kwaliteitssysteem;
- Ketenkwaliteit (uitbesteding / onder aanneming / inhuur);
- Corrigerende maatregelen bij geconstateerde afwijkingen;
- Behandeling van klachten.

Toelichting: voor kleine bedrijven (bijvoorbeeld ZZP-ers of bedrijven met weinig ~~minder dan 5~~ werknemers) kunnen (delen van) deze eisen worden beperkt of niet van toepassing verklaard.

#### 5.3.6 Milieu en duurzaamheid

Indien invulling wordt gegeven aan duurzaamheid (sustainability) op het gebied van energie & binnenklimaat, verbruik van materialen & water wordt geborgd dat daarbij steeds wordt uitgegaan van cultuurwaardenbehoud.

#### 5.3.7 Inpasbaarheid installaties

Indien installaties worden aangebracht wordt geborgd dat daarbij steeds wordt uitgegaan van cultuurwaardenbehoud.

#### 5.3.8 Kennis en kunde

De kwaliteitsrichtlijn maakt duidelijk welke kennis, kunde en ervaring de voor het onderwerp essentiële personen moeten hebben.

De kwaliteitsrichtlijn maakt duidelijk op welke wijze geborgd wordt dat de juiste kennis en deskundigheid/vaardigheid op de juiste plaats wordt ingezet.

De kwaliteitsrichtlijn maakt duidelijk op welke wijze een bijdrage wordt geleverd aan de continuïteit van ambachtelijke kennis en kunde.

In de kwaliteitsrichtlijn dient te worden beschreven welke eisen worden gesteld aan personen en/of bedrijven die worden ingehuurd of waaraan werkzaamheden worden uitbesteed en hoe dit wordt getoetst.

#### 5.3.9 Proceskwaliteit

Proceskwaliteit is gericht op het bevorderen van de kwaliteit van het totale werk en op doelmatigheid in de samenwerking in de restauratie (procesoptimalisatie met als doel: verantwoord in stand gehouden cultuurgoed). Restaureren gebeurt door een samenspel van verschillende partijen in een gecompliceerd proces: van initiatief, via planvorming en budgettering tot voorbereiding, realisatie, toezicht en eindbeoordeling/evaluatie.

De kwaliteitsrichtlijn maakt duidelijk of en op welke wijze een bijdrage wordt geleverd aan proceskwaliteit en efficiency in de samenwerking van partijen in de restauratie. Dat betekent:

- Afstemming op door private en publieke opdrachtgevers gehanteerde criteria (onder andere Restauratiebestek)
- Afstemming op de door de overheid gehanteerde criteria voor vergunningverlening en toezicht
- Een regeling voor uitbesteding / onder aanneming / inhuur van extra personeel en onderaannemers

#### 5.3.10 Ketenkwaliteit

Ketenkwaliteit is gericht op het bevorderen van de restauratiekwaliteit van het betreffende monument en op het kennen en benutten van complementaire expertise bij anderen.

De kwaliteitsrichtlijn maakt duidelijk of en op welke wijze een bijdrage wordt geleverd aan ketenkwaliteit.

De kwaliteitsrichtlijn stelt de eis dat de uitvoerder uitvoeringskeuzes in het restauratiewerk kan verantwoorden en kan documenteren welke werkzaamheden hebben plaatsgevonden aan het monument.

Toelichting: men kan denken aan een restauratieverslag of handelingen van een symposium. Doel is het hebben van een goede documentatie van de ingreep en de gemaakte keuzes zodat een volgende restauratie hier rekening mee kan houden.

Indien er relevante toepassingsvoorwaarden dan wel verwerkingsvoorschriften zijn, moet hiernaar worden verwezen (bijvoorbeeld: transport, opslag, verwerking/montage, beheer- en onderhoud).

#### 5.3.11 Checklist met controle-aspecten

Er dient een checklist beschikbaar te zijn waarin alle controle aspecten van de kwaliteitsrichtlijn zijn opgesomd. Deze wordt in beginsel opgesteld door de CI. Ook de Stichting ERM kan checklisten voor uitvoeringsrichtlijnen beschikbaar stellen.

#### 5.3.12 Sancties jegens de certificaathouder

In de kwaliteitsrichtlijn moet vastgelegd zijn hoe de CI optreedt indien de certificaathouder niet handelt overeenkomstig de eisen in de kwaliteitsrichtlijn.



Er kan hierbij onderscheid worden gemaakt in aandachtspunten, verbeterpunten en tekortkomingen.

#### 5.3.13 Rapportage door de CI aan het CCvD

In de kwaliteitsrichtlijn moet vastgelegd zijn dat de CI jaarlijks rapporteert aan het CCvD Restauratiekwaliteit, conform de eisen in bijlage 2.

Toelichting: de rapportage stelt het CCvD in staat om het functioneren van de kwaliteitsrichtlijn in praktijk te beoordelen. De gegevens in de rapportage zijn niet tot individuele certificaathouders te herleiden.

#### 5.3.14 Logo-gebruik

De verplicht aan te brengen merken en aanduidingen op het certificaat of product moeten zijn vastgelegd. Hieronder wordt tenminste verstaan het collectieve merk van de Stichting ERM (Erkende Restauratiekwaliteit) (zie bijlage 1).

In bepaalde gevallen is het gebruik van meerdere logo's toegestaan, bijvoorbeeld het logo van het KOMO-keurmerk naast het logo van het keurmerk Restauratiekwaliteit. De Stichting ERM bepaalt wanneer het gebruik van meerdere logo's is toegestaan.

#### 5.3.15 Eisen aan het certificaat

De informatie die ten minste op het certificaat moet zijn opgenomen, wordt vermeld in de kwaliteitsrichtlijn.

#### 5.3.16 Verwijzingen naar andere documenten

In een kwaliteitsrichtlijn kan alleen worden verwezen naar algemeen verkrijgbare documenten. Daarvan moet de publicatiedatum of versie zijn vermeld. Tevens wordt vermeld welke bronnen zijn gebruikt bij het opstellen van de richtlijn.

#### 5.3.17 Uitzonderingen voor persoonscertificatie

In geval van het erkennen of certificeren van personen, zijn de paragrafen 5.3.5 en 5.3.6 niet van toepassing.

### 5.4 De lay-out van een kwaliteitsrichtlijn

De kwaliteitsrichtlijn wordt uitgevoerd in ERM-lay out.

De kwaliteitsrichtlijn bevat :

- een titelblad;
- een inhoudsopgave;
- een hoofdstuk 'Inleiding';
- een hoofdstuk of bijlage 'Terminologie' (indien noodzakelijk);
- een hoofdstuk of bijlage 'Procedure voor het verkrijgen van een certificaat';
- verdere hoofdstukken of bijlagen met de voor de verschillende certificaten betreffende specificaties, zoals:
  - bepalingsmethoden, alleen wanneer deze bepalingsmethoden volledig in de kwaliteitsrichtlijn worden opgenomen;
  - eisen te stellen aan het kwaliteitssysteem van het bedrijf;
  - eisen te stellen aan de kwaliteitscontrole door de CI;
  - eisen te stellen aan de CI zelf en de auditors/inspecteurs;
  - te vermelden bedrijfsgerichte informatie in het certificaat;
  - informatie die ten minste op het certificaat moet zijn opgenomen

## 5.5 Publicatie van kwaliteitsrichtlijnen

De Stichting ERM publiceert de vastgestelde kwaliteitsrichtlijnen op haar website:  
[www.stichtingERM.nl](http://www.stichtingERM.nl).

Publicatie gebeurt binnen twee weken na vaststelling door de Stichting ERM, tenzij bij het besluit anders is overeengekomen.

Het vastgestelde exemplaar van de kwaliteitsrichtlijn is voorzien van de vaststellingsdatum door de Stichting ERM.

## 6 Eisen aan certificaten

### 6.1 Inleiding

Een certificaat bevat alle informatie over het omschreven onderwerp van erkenning /certificatie. Die informatie sluit aan op de in de kwaliteitsrichtlijn gestelde eisen. Er kan bedrijfsgerichte kwaliteitsinformatie aan worden toegevoegd als de kwaliteitsrichtlijn daartoe de mogelijkheid biedt.

De erkenning / certificering kan zowel attesten betreffen als product-, proces- en managementsysteemcertificaten, dan wel eventuele combinaties daarvan.

Aan certificaten worden eisen gesteld om de eenduidigheid en betrouwbaarheid van die certificaten naar de markt te zekeren. Tevens om er voor te zorgen dat er sprake is van gelijkwaardige beoordeling door certificerende instellingen.

### 6.2 Algemene eisen aan een certificaat

#### 6.2.1 Relatie met kwaliteitsrichtlijn

Certificaten moeten zijn gebaseerd op een kwaliteitsrichtlijn.

Het nummer of de naam van de kwaliteitsrichtlijn en de datum van uitgifte ervan dienen te zijn vermeld op het certificaat.

#### 6.2.2 Een certificaat is uniek

Van een certificaat bestaat slechts één uitgave gekenmerkt door het nummer van het certificaat. Dit nummer wordt vastgesteld door de CI. Een CI treedt op als uitgever.

Wanneer wijzigingen worden aangebracht in een afgegeven certificaat dan is er sprake van een nieuwe datum van afgifte en dus van een nieuw certificaat. Nummerwijziging daarbij kan alleen betrekking hebben op wijziging van het jaartal.

#### 6.2.3 Uitgifte certificaten alleen op basis van een vastgestelde regeling

De datum van uitgifte van een certificaat kan niet liggen voor de datum van vaststelling van de kwaliteitsrichtlijn door het CCvD Restauratiekwaliteit.

#### 6.2.4 Expiratiedatum

De datum waarop het certificaat verloopt wordt vermeld op het certificaat.

#### 6.2.5 Certificaathouder met meerdere locaties / vestigingen

Een certificaat is toegewezen aan één (onderdeel of locatie/vestiging van een) bedrijf, organisatie dan wel rechtspersoon en is niet overdraagbaar. Indien een bedrijf meerdere onderdelen of locaties / vestigingen vestiging voordraagt voor certificatie, worden zij apart getoetst op het voldoen aan de eisen. Er wordt per onderdeel of locatie/vestiging een certificaat afgegeven<sup>2</sup>

#### 6.2.6 Uitzonderingen voor persoonscertificatie

In geval van het certificeren van personen is paragraaf 6.2.4 niet van toepassing.

---

<sup>2 2</sup> De verklaringen mogen we op één bladzijde zijn afgedrukt, maar gelden als verschillende certificaten.

### **6.3 Eisen aan de inhoud en lay out van een certificaat**

#### **6.3.1 Duidelijke weergave van onderwerp op het certificaat**

De inhoud van een certificaat hangt samen met het onderwerp van erkenning /certificatie. Er moet duidelijk zijn aangegeven wat het onderwerp is en welk soort certificaat wordt verleend. Indien meerdere scopes mogelijk zijn, dient duidelijk zichtbaar te zijn voor welke scope men erkend / gecertificeerd is. Aan de titel moet een extra aanduiding worden toegevoegd indien onderscheid gewenst is tussen gelijksoortige producten/processen/systemen, die erkend / gecertificeerd zijn op basis van verschillende kwaliteitsrichtlijnen en/of criteria.

#### **6.3.2 Logo**

Behalve het logo van de CI, het bedrijfslogo van de certificaathouder en de logo's van de door de Stichting ERM gedeponeerde merken mogen geen andere logo's of merken op het voorblad van het certificaat worden aangebracht tenzij hiervoor door de Stichting ERM schriftelijk toestemming is gegeven.

#### **6.3.3 Vermelden datum van vaststelling**

De datum van de vaststelling van de kwaliteitsrichtlijn door het CCvD wordt genoemd op het certificaat.

Op het voorblad van een certificaat dienen de in de kwaliteitsrichtlijn overeengekomen teksten te worden vermeld.

#### **6.3.4 Tekst op het certificaat**

De tekst op het certificaat dient overeenkomstig de laatste door de Stichting ERM uitgegeven formats te zijn.

### **6.4 Publicatie van certificaten**

De Stichting ERM plaatst de certificaten binnen twee weken na ontvangst van het certificaat van de CI op de Stichting ERM-website ([www.stichtingerm.nl](http://www.stichtingerm.nl)).

### **6.5 Beheer van certificaten**

CI is verantwoordelijk voor certificaatuitgifte

De verantwoordelijkheid voor het onderhoud, beheer, aanpassen en het bewaken van uitgiftedata van certificaten ligt bij de CI-en. Bij het uitbrengen van de publicaties zal de Stichting ERM steekproefsgewijs nagaan of deze afspraak wordt nageleefd.

Wanneer een CI een certificaat afgeeft aan een houder, zendt zij binnen 10 werkdagen tevens een volledig exemplaar van het certificaat (digitaal en in kleur) aan de Stichting ERM.

Bij opschorting c.q. beëindiging van de overeenkomst tussen de certificaathouder en de CI, meldt de betreffende CI dit binnen 10 werkdagen schriftelijk bij de Stichting ERM.

#### **6.5.1 Onderzoek bij wisselen van CI**

Indien een houder van een certificaat overgaat naar een andere CI, stelt deze CI vóór afgifte van het nieuwe certificaat aan de hand van de voortgaande controlerapportages vast of er om certificatie technische redenen een tekortkoming of sanctie van toepassing is. Een dergelijke tekortkoming dan wel sanctie moet door deze CI worden overgenomen.

Indien dit het geval is, moet de CI een nieuw toelatingsonderzoek verrichten (ten minste naar het aspect waarvoor de tekortkoming dan wel de sanctie geldt), alvorens een nieuw certificaat kan worden afgegeven.

## 7 Kwaliteitsborging ERM

ERM is lid van de Vereniging van Schemabeheerders. De Vereniging bestaat uit onafhankelijke organisaties die schema's voor certificatie, inspectie en keurmerken (conformiteitsbeoordeling) ontwikkelen en beheren. Onafhankelijk betekent in dit verband dat deze schemabeheerders niet zelf conformiteitsbeoordelingen uitvoeren of gelieerd zijn aan een certificerende instelling of andere conformiteit beoordelende instantie.

De leden van de Vereniging hebben zich gecommitteerd aan onafhankelijk, kwalitatief goed schemabeheer. De normen daarvoor zijn vastgelegd in de NTA 8813 'Eisen aan ontwikkeling en beheer van schema's voor conformiteitsbeoordeling door onafhankelijke schemabeheerders'.

Het CCvD en het bestuur beoordelen periodiek (iedere twee jaar) of het werk van ERM en de Kwaliteitsstandaard nog voldoen aan de eisen van de NTA 8813. Opmerkingen, signalen of klachten vanuit uitvoerenden, opdrachtgevers en overheden kunnen hierbij input vormen.

Het ERM-bureau regelmatig (jaarlijks) controleert of er nieuwe versies van accreditatie-richtlijnen die van belang zijn voor het werk van ERM. Waar nodig worden de kwaliteitsrichtlijnen dan aangepast. Het op juiste wijze vermelden van regelgeving en (internationale) normen is tevens geborgd in de externe wetgevingstoets die bij het vaststellen van een (wijziging van een) kwaliteitsrichtlijn wordt uitgevoerd.

Periodiek (iedere vier jaar) wordt ERM geaudit (externe beoordeling) op het correct hanteren van de eisen in de NTA 8813.

## 8 Toezicht

### 8.1 Inleiding

De Stichting ERM heeft geen schema's onder accreditatie. De aard van de werkzaamheden (uniciteit van de monumenten; restaureren van historische keuzes en materialen) en beperkte omvang van de sector (de meeste specialismen kennen niet meer dan 20 bedrijven of soms slechts enkele bedrijven) lenen zich hier niet voor. Ook in de regelgeving is monumentenzorg om die reden vaak een buitenbeentje: werk aan monumenten is vaak in een restbepaling opgenomen (bv Bouwbesluit), wordt bij vergunning geregeld (werk aan monumenten is zelden vergunningvrij) of helemaal uitgezonderd (Wet kwaliteitsborging voor het bouwen).

Ook al leent het werk zich niet voor accreditatie, ERM wil zich als verantwoordelijk schemabeheerder gedragen. ERM past waar mogelijk de accreditatieregels toe op schema's, het schemabeheer en de eigen organisatie als schemabeheerder. In art 1.3 van de Statuten is vastgelegd dat ERM zijn werk zodanig wil verrichten dat het gebruik voor geaccrediteerde CI's is in te passen in te accrediteren schema's. In art 11 Statuten is vastgelegd dat een CCvD zijn besluiten zo veel mogelijk in overeenstemming met de accreditatiegrondslagen vaststelt. Tegen deze achtergrond heeft ERM zich aangemeld als lid van de Vereniging van Schemabeheerders en neemt ERM deel aan de auditoronde op basis van NTA 8813 "Eisen aan ontwikkeling en beheer van schema's voor conformiteitsbeoordeling door onafhankelijke schemabeheerders".

### 8.2 Toezicht op de Stichting ERM als schemabeheerder

De Vereniging van Schemabeheerders organiseert het onafhankelijk toezicht op het voldoen aan de eisen van NTA 8813, met name via een onafhankelijke audit en corrigerende maatregelen bij afwijkingen. De Stichting ERM neemt deel in deze structuur en onderneemt de vereiste maatregelen.

### 8.3 Toezicht op de certificerende instelling

Het toezicht op de CI wordt georganiseerd door de Stichting ERM en omvat de volgende elementen:

- Gegevensuitwisseling via periodiek overleg met de CI's en met marktpartijen en auditoren
- Monitoring via de Jaarrapportage over het functioneren van de kwaliteitsrichtlijnen;
- De CV's van vakdeskundigen worden aan het ERM-bureau ter goedkeuring voorgelegd. Criteria voor het toetsen van het CV zijn vermeld in de BRL.

Daarnaast is een vereiste dat de CI is geaccrediteerd binnen het vakgebied bouw. De CI heeft daardoor kennis van de accreditatie-eisen en heeft zijn systeem op basis van die eisen ingericht. Daardoor staat de CI voor het aspect accreditatie-eisen onder toezicht van de Raad voor Accreditatie.

## 9 Klachten

De werkwijze bij het indienen van klachten wordt gepubliceerd op de website [www.stichtingERM.nl](http://www.stichtingERM.nl).

Klacht over	Te behandelen door	Toelichting
Klacht over de stichting ERM	ERM (ERM-bestuur) NB : in de toekomst zal wellicht de Vereniging van Schemabeheerders deze rol vervullen	
Klacht over de CI	ERM (het ERM-bureau)	Klacht wordt eerst ingediend bij / behandeld door de CI.
Klacht over de inhoud van een kwaliteitsrichtlijn	ERM (het CCvD Restauratiekwaliteit)	Procedure zie Reglement CCvD Restauratiekwaliteit
Klacht over een certificaathouder	Indienen bij de CI	Klacht wordt eerst ingediend bij / behandeld door de Certificaathouder
Onterecht gebruik van ERM-logo's of namen (het ERM-logo, het logo Erkende Restauratiekwaliteit)	ERM (het ERM-bureau)	De namen en logo's zijn beschermd door inschrijving in het BOIP Merkenregister van het Benelux bureau voor de intellectuele eigendom



## BIJLAGE 1 – Keurmerk Restauratiekwaliteit

De voorwaarden en eisen m.b.t. het gebruik van het logo van het keurmerk Restauratiekwaliteit zijn vastgelegd in het “Reglement op het gebruik en toezicht van het merk Restauratiekwaliteit”.

Dit document is beschikbaar via [www.stichtingERM.nl](http://www.stichtingERM.nl) en worden per kwaliteitsrichtlijn verder geoperationaliseerd.



## BIJLAGE 2 – Model Jaarverslag CI aan het CCvD Restauratiekwaliteit

Deze bijlage hoort bij artikel 5.3.12

De certificerende instelling rapporteert jaarlijks voor 1 maart van het nieuwe jaar aan het CCvD Restauratiekwaliteit. De rapportage stelt het CCvD in staat om het functioneren van de kwaliteitsrichtlijn in praktijk te beoordelen. De gegevens in de rapportage zijn niet tot individuele certificaathouders te herleiden.

Onderstaande aspecten dienen ten minste in de kwaliteitsrichtlijn te zijn opgenomen t.b.v. het jaarverslag van de certificerende instelling aan het CCvD Restauratiekwaliteit:

- Aantal certificaathouders aan het begin van het verslagjaar
- Aantal certificaathouders aan het einde van het verslagjaar
- Aantal nieuwe certificaten in het verslagjaar
- Aantal uit te voeren audits in het verslagjaar
- Aantal uitgevoerde audits in het verslagjaar
- Aantal opgeschorte certificaten
- Aantal ingetrokken certificaten
- Aantal beëindigde certificaten
- Algemene rapportage over de auditbevindingen per controle aspect in hoofdlijnen en in detail per scope, waarbij de volgende onderdelen worden beschreven:
  - Trends in tekortkomingen;
  - Eventuele overige zaken die naar het oordeel van de CI voor het CCvD van belang zijn
- Ontvangen klachten van derden
- Sancties / vervolgacties, waarbij de volgende onderdelen worden beschreven:
  - Schriftelijke waarschuwingen;
  - Extra bezoeken;
  - Opschortingen van certificaten;
  - Intrekkingen certificaten.

### BIJLAGE 3 – Overzicht eisen aan een BRL

Naam en/of nummer van de kwaliteitsrichtlijn duidelijk inzichtelijk (§ 5.2)
Onderwerp en toepassing duidelijk aangegeven (§ 5.3)
Soort certificaat duidelijk aangegeven (§ 5.3)
Geen bedrijfsnamen/handelsnamen/producten genoemd (§ 5.3)
Procedure voor aanvrager om certificaat te verkrijgen aangegeven (§ 5.3)
Te verrichten onderzoeken duidelijk aangegeven (§ 5.3)
Eisen aan certificaat aangegeven (§ 5.3)
Prestatie eisen duidelijk aangegeven (§ 5.3)
Eisen voor proces duidelijk aangegeven (§ 5.3)
Eisen voor bedrijf duidelijk aangegeven (§ 5.3)
Eisen aan kwaliteitssysteem duidelijk aangegeven (§ 5.3)
Controle door CI duidelijk aangegeven (§ 5.3)
Eisen aan de CI duidelijk aangegeven (§ 5.3)
Deskundigheid auditoren duidelijk aangegeven (§ 5.3)
Eenduidig sanctiebeleid opgenomen (§ 5.3)
Eisen aan de jaarrapportage duidelijk aangegeven (§ 5.3)
Bestaande normatieve documenten gebruikt (§ 5.2)
Publicatie data van gehanteerde documenten vermeld (§ 5.3)
Checklist m.b.t. de controle aspecten aanwezig (§ 5.3)